

יצירתו של המרחב הציבורי: בין מיזוג להתפוררות

יואל מגדל

תרגום: גיא פלטיאלי

לקראת טובת הכלל והרוח הציבורית

בשנת 1976, בנאום המרכזי שנשא בוועידת המפלגה הדמוקרטית האמריקאית, שבסופה נבחר גיימי קרטור כמועמד המפלגה לנשיאות, העלתה ברברה ג'ורדן המנוחה קריאה ברורה:

זו הסכנה הגדולה שלמולה ניצבת ארצות הברית: שנחדל להיות אומה אחת ונהפוך להיות אוסף של קבוצות אינטרס: עיר נגד פרבר, אזור נגד אזור, אדם נגד אדם. כל אחד ינסה לממש את רצונותיו הפרטיים... ואם כך יהיה, מי ידבר בשמה של ארצות הברית? מי ידבר אז בשמה של טובת הכלל? האם נהייה עם אחד, מאוגד ברוח משותפת וחולק בנטל המשימה המשותפת לכולנו או שמא נהפוך לאומה מפולגת? אין שום הוראה נשיאותית ואין שום חוק אשר יחייב את העם האמריקאי לגבש קהילה לאומית אחת.

יותר משני עשורים לאחר מכן, הסוציולוגית הצרפתית הנודעת, דומיניק שנאפר, העלתה סוגיה דומה אשר התייחסה לדמוקרטיה ככלל, אם כי באופן נרחב יותר: "אנו חוזים היום", כתבה, "בהיחלשותה של הרוח הציבורית והקשרים הפוליטיים. למעשה, דבר לא מבטיח לנו כי בעתיד, המדינה הדמוקרטית המודרנית תמשיך לשמור על יכולתה להבטיח את הקשרים החברתיים"¹. במאמר זה אבקש להבין את המשמעות של "טובת הכלל", כפי שהובעה אצל ג'ורדן, ואת "הרוח הציבורית", שעליה הצביעה שנאפר, לא כמי שמצינונות קונצנזוס ציבורי רחב כחלק מתוך תוכנית הפעולה של החברה או מתוך מערך מסוים של מדיניות ציבורית. כוונתן הייתה, לטענתי, להציג את הצורך בהסכמה ציבורית על חוקי אי-ההסכמה, על הדרך שאותה יש לבחור על מנת לעצב מדיניות ציבורית ועל אופיו של זה שייחשב כחבר לגיטימי בחברה (וזה שלא ייחשב לאחד). "הרוח הציבורית" ו"טובת הכלל", בקצרה, מתייחסות לתהליך יותר מאשר למציאות של הסכמה באשר לשביעות הרצון הציבורית. שאלתי, בהתייחס לג'ורדן ושנאפר, היא האם בעולם של גבולות חדירים, של אנשי חוג הסילון, של עובדים המבלים חלק אחד של השנה במדינה אחת וחלק שני במדינה אחרת, של משפחות המשתרעות על פני כמה יבשות ושל אוכלוסיות מפולגות, תיתכן טובת כלל או רוח ציבורית אשר תאפשר הבנה משותפת ועמוקה באשר למי שמרכיב את החברה, למי שייכת המדינה, וכיצד יכול הציבור לקבל החלטות?²

ארצה לבחון שאלה זו באמצעות ההתמקדות במבנה המרחב הציבורי – אותם חללים ממשיים ווירטואליים שבהם אנשים, לעתים מקבוצות שונות מאוד, נפגשים וחוברים זה לזה. הנושא המרכזי של מאמר זה, יעסוק בראש ובראשונה במתח העוטף את סוגי המפגשים בין אנשים אשר כמעט ולא מכירים זה את זה ולא התבוננו זה בזה בעבר.

המרחב הציבורי יכול לשאת תכונות מאזנות, שכן בו יכולים אנשים להתעלות מעל סוגיות מעמד או חילוקי דעות על מנת לעצב רוח משותפת, ובו בזמן הוא גם יכול להוות מערך של מקומות המדגישים את הדומיננטיות של קבוצות מסוימות ואת כפיפותן או אפילו את הדרתן של קבוצות אחרות. אפילו חברות ליברליות, המדגישות את השוויון הפוליטי, חוות את המתח הזה.

תוצאותיהם של מאבקים הקשורים במתח שבין הכוחות המשתלבים במרחב הציבורי לבין הכוחות הדוחפים לקראת בידול חברתי או אפילו היפרדות, קובעות את הדרגה שאליה חברות ליברליות יכולות להתפתח ולשעתק את עצמן. בנקודה זו אתייחס להאברמס, הטוען שחברות משעתקות את עצמן לא רק באופן חומרי, אלא גם באופן סמלי. כפי שסיכמה ננסי פרייזר את עמדתו של האברמס במאמר ביקורתי נרחב נגדו: חברות "חייבות לשמור ולהעביר לחברים חדשים את הנורמות הלשוניות המורכבות ואת תבניות הפרשנות, המרכיבות את הזהות החברתית".³ אך כפי שהראו מספר חוקרים, האברמס נוטה לערוך אידיאליזציה למרחב הציבורי, במובן זה שהוא מתעלם מחשיבותם של הבדלי המעמד וההדרות המשמעותיות בחברה.⁴ במילותיה של פרייזר, "ההצהרה שזירת התייעצות היא מרחב שבו הבדלים משמעותיים ממוסגרים ומנוטרלים, אינה מספיקה על מנת להפוך אותה לכזו",⁵ והיא מוסיפה: "למרות שהאברמס מכיר בכך שהיו מרחבים ציבוריים אלטרנטיביים, הוא מניח שניתן להבין את אופיו של הציבור הבורגני באמצעות התבוננות רק בו, מתוך בידודו מיחסיו עם ציבורים מתחרים אחרים. הנחה זו היא בעייתית".⁶

והיא אכן בעייתית. מטרתי בהמשך תהיה להצביע על כך שעצם הדינמיות של המרחב הציבורי נובעת מהמתח שבין היותו מכיל ומדיר ולא, כפי שהאברמס היה מנסח זאת, "מהשדה טעון המתח שבין המדינה לחברה".⁷ מעבר לכך, ארצה לבחון את תהליך יצירתו של המרחב הציבורי (זאת אעשה בחלק הבא) כפי שהוא מתרחש במעשי ויחסי היומיום, בהתגלותו כמקום מוכר שבו חוקים ברורים ולא כתובים מעניקים לאנשים תחושה שבעזרתם הם יודעים למה לצפות מאנשים אחרים, אפילו מזרים. בזאת, אני ממשיך את ביקורתה של איריס מריון יאנג באשר להאברמס, המדגישה את ריקנות הדגש של האברמס על שיח רציונלי טהור, בתיאוריית הפעולה תקשורתית שלו. היא דנה בצורך לאחריותיות על "המשכיות (Situatdness) התשוקה, העניין או הייחודיות ההיסטורית".⁸ טענתי היא שבאמצעות פעולות היומיום, במה שהופך להיות מרחב ציבורי מוכר, אנשים מתחילים להעריך את הדרך המשותפת שבה הדברים נעשים, מפתחים דרכים רבות ערך לפעולה זה לצד זה, ובכך מייצבים את יסודות הרוח הציבורית.

גם מבקריו של האברמס, דוגמת אליי (Eley), לנדס (Landes) ופרייזר, אשר בחנו את גבולות ההדרה החוצים את הציבור, תפסו את גבולות החלוקה הללו במרחב הציבורי כקבועים.⁹ על מנת להסיר ספק, אני מסכים עמם שגם בפתיחות המצויה במרחב הציבורי, חברים בקבוצות מסוימות עדיין נתקלים בחסמים המונעים מהם הכלה ושותפות מלאה. יחד עם זאת, טיעוני חולק על כך שהחסמים הללו קשיחים. לטענתי, פעמים רבות הם מחוררים, נעים, ומשתנים. למעשה, הדינמיות המצויה במרחב הציבורי, הכוללת את החומות והגבולות המשתנים בין הקבוצות, משנה את חוקי המפגש החברתי ומכאן גם את הסדר הציבורי. דינמיות זו נובעת, בחלקה הגדול, מהמאבקים הניזונים מהמתח הקיים בין אוניברסליות מחד גיסא, וזכויות יתר מאידך גיסא.

בשעה שישראל מתאוששת מן הקרב שאירע בין הכתומים לכחולים וממשיכה להתמודד עם מגוון רב של מתחים פנימיים – ערבים למול יהודים, קבוצה אתנית אחת נגד האחרת, דתיים נגד חילוניים, ירושלים נגד תל אביב, צפון נגד דרום – עליה להתמודד עם אותן שאלות לא פתורות שהעלתה ברברה ג'ורדן בהקשר האמריקאי. מי ידבר, אם כך, בשמה של ישראל? מי ידבר בשמה של טובת הכלל? התשובה הפשוטה של ישראל, בדומה לזו של ארצות הברית, היא שאין שום נציג ממשלה ושום קבוצה חברתית מסוימת – לא האשכנזים, לא הדתיים ולא כל קבוצה אחרת –

היכולה לדבר בשמה של ישראל. אולם, אם אין אדם או קבוצה היכולים לדבר בשמה של החברה כולה, האם יכולה ישראל להיות יותר מאשר קקופוניה של קולות מנוגדים?

אני כלל לא בטוח שקיימת תשובה נחרצת לשאלה זו. יחד עם זאת, לדידי, אם תחושה של "טובת הכלל" אכן תתגלה בישראל, הרי שהיא לא תתחיל בקונצנזוס שייסוב סביב אידיאולוגיה מסוימת, בין אם תהיה זו ציונות, פוסט-ציונות, דמוקרטיה או כל אידיאולוגיה אחרת. היא לא תהיה התוצאה, כפי שהאברמס היה מניח, של שיח רציונלי טהור. למעשה, כפי שאני מאמין, היא תתרחש כתוצאה ממשוהו הרבה פחות נשגב מאידיאולוגיה ברורה, השקפת עולם מפותחת או משיח רציונלי ערטילאי; היא תתרחש כתוצאה מן האינטראקציה היומיומית של הקבוצות המגוונות במרחב הציבורי. הגדרתו של צ'ארלס טיילור באשר למרחב הציבורי מאשרת את הקשר שבין רעיונות נשגבים – אותם עניינים מדאיגים שברברה ג'ורדן העלתה – ובין חשיבותן של פעולות גומלין קטנות ומוחשיות: "המרחב הציבורי", כתב טיילור, "הוא חלל משותף שבו הפרטים בחברה נועדו להיפגש באמצעות מגוון רחב של אמצעי תקשורת: כתובה, אלקטרונית ומפגש פנים אל פנים; על מנת לדון בנושאים משותפים ובכדי שיהיו מסוגלים ליצור דעה משותפת על עצמם".¹⁰ טיילור אומר, להבנתי, שמפגשים מונוטוניים לכאורה, ובייחוד מפגש של פנים אל פנים, מאפשרים את הבסיס ליצירת "דעה משותפת", כלומר הבנה משותפת של מיהם אלה המרכיבים את הקהילה וכיצד ניתן למנוע מחילוקי הדעות הבלתי נמנעים לשתק אותה.

אולם אינני מסכים עם מה שמשמע מדבריו של טיילור, דהיינו שיצירת "דעה משותפת" הנה התוצאה הצפויה של המפגשים הללו. כפי שציינתי, המרחב הציבורי הוא מקום למאבק. הדינמיות שלו אינה יוצרת קשר אוטומטי בין שני היסודות הרעיוניים של המרחב הציבורי שבאו לידי ביטוי בהגדרתו של טיילור: נוכחותו של "מרחב משותף" ויצירתה של "דעה משותפת". אני מעוניין להתמקד בדינמיות הזו, הנובעת מתוך הסתירה האינהרנטית הגלומה באופן שבו המרחב הציבורי נוצר ובהשפעתה על חוקי המפגש בין האנשים. חוקים אלו, הנוגעים באופן שבו יש להתנהג במרחב הציבורי, הם בעלי להב כפול, כמעט מניכאי. שניהם מקבצים ומפרידים, הם מאזנים כמו שהם גם יוצרים רבדים, הם משווים אך גם מבדלים, הם מאגדים ומדירים. הסתירות הללו, הופכות את המרחב הציבורי לחלל הפכפך. זהו מקום שמטמיע אנשים בתוך חוקיו ומעניק להם, באמצעות התנהגות יומיומית, יסודות ליצירת תחושה של טובת הכלל. אך במקביל, זהו גם מקום המבדיל בין אנשים, מתגמל אותם באופן שונה, ובעשותו כן, הוא מטפח מרירות וגורם לאחדים לאתגר את החוקים הללו ולהתנגד לסדר הקיים, ולאחרים לשמור בנאמנות על זכויות היתר שחוקים אלו מקנים להם. האופן שבו יתפוגג המתח הזה, קבע בעבר וייקבע גם בעתיד, אם חברה, כגון החברה הישראלית, תוכל לפתח רוח ציבורית מקיפה ובכך תשיב לשאלתה של ברברה ג'ורדן ביחס לאלה המדברים בשמה של ישראל, לטובת הכלל.

בחלק הבא, אבחן את תכונתו הכפולה והמנוגדת של המרחב הציבורי. מחד, הוא יוצר חלל משותף, כפי שאטען, בעל חוקים אוניברסליים הנוגעים למפגשים המשותפים של כלל האנשים. הוא יוצר מעין מקום, אשר מכיל חברה של זרים, הנראה מוכר ובטוח דיו על מנת להניח את היסודות, באמצעות קבלה רחבה של חוקים קטנים המווסתים את האינטראקציות הבין-אישיות, להבנת טובת הכלל. אך בו בזמן, המרחב הציבורי גם יוצר חוקים המעדיפים כמה על פני האחרים. חוקיו מכילים סימנים לבידולם ולדירוגם של אנשים אשר מובילים להיווצרותה של חלוקה בין אלה המגנים על הסדר הציבורי לבין אלה הפועלים לערעורו.

לאחר מכן, אבחן את העיר במהלך ההיסטוריה. ההיסטוריה של המרחב הציבורי אינה נפרדת מזו של הערים. הערים המודרניות יצרו חללים שבהם מספר רב של זרים פגשו זה בזה, ובהם נוצרה האפשרות לאינטראקציה אזרחית, המבוססת על חוקים מוכרים, מעבר למעגל המשפחה והחברים. הערים ההיסטוריות, למרות שחסרו את אותו הסוג של חברת זרים ומרחב ציבורי, מעניקות תובנה חשובה באשר לשאלת ההכלה וההדרה. הן גם אלו אשר סייעו לעצב את היחס המודרני כלפי העיר. גם מבחינה היסטורית, המרחב הציבורי בעיר דרש התנהגות ציבורית ראויה מסוגים שונים של אנשים, כולל גיננים של אלה אשר חצו כמה גבולות דמיוניים. אבחן את הערים כמקומות של משיכה ודחייה, שדרשו התנהגות משותפת מאנשים השונים זה מזה באופן מהותי. ערים – ובייחוד הערים המודרניות – ניצבות במרכזה של השאלה בדבר היווצרותו של מערך חוקים המקובל על הכל בהתנהגות היומיומית מבלי שיהיו יחסים ארוכי טווח בין אלה הנפגשים זה עם זה. כאתרי המרחב הציבורי, ערים כללו, באופן ממשי ומטפורי כאחד, את "הרחוב" אשר אפשר את השילוב והקשר שבין אוכלוסיות מגוונות, ואת "הרבעים", אשר נותרו מקומות מתוחמים המפרידים קבוצה אחת מאחרת. לבסוף, ארצה לבחון כיצד חוקיו של המרחב הציבורי נוצרים, וכיצד הם משתנים. מי יצר אותם, ולמי הם סייעו? מי נאבק נגדם? התשובה שאציע, בוחנת את המתח הקיים בין ההכלה וההדרה במרחב הציבורי, מתוך התמקדות גם בקבוצה הדומיננטית הקטנה, אך גם באלה אשר ניסו לחדור מבעד לחומות ההדרה של הקבוצה הזו.

המרחב הציבורי וחוקיו

בין הבית לטריטוריה הזרה

בחברה של זרים, היכן שהאינטראקציות בחלל המשותף מתנהלות בדרך כלל בקרב אנשים שאותם הפרט מכיר רק במעט או שכלל לא, דרושים חוקים שנועדו לתווך בין מפגשיהם של האנשים. החוקים הלא כתובים הללו מתפקדים בחלל שאינו כולל את האינטימיות של החללים המוכרים ביותר שבהם אנשים נפגשים, דוגמת הבית, שם האינטראקציות כוללות את אותם אנשים פעם אחר פעם; אך גם לא את החרדה או אפילו האימה, של טריטוריות זרות, שבהן מצויות ציפיות מועטות מאוד באשר לאופן שבו אחרים יתנהגו. "בית" מייצג באופן סמלי את המוכר והבטוח בדמיון האנושי (גם אם בעבור רבים מדי, הוא למעשה מתקשר להתעללות ולפחד).¹¹ זהו גם מקום שבו היררכיית הכוח נראית כברורה, כפי שבאה לידי ביטוי ביחסי הורה-ילד. לטוב ולרע, היחסים החוזרים ונשנים של הפרט עם בני משפחתו, הופכים את ההתנהגות של כולם למוכרת וידועה. הפרט יודע למה לצפות מהאחרים.

אם בצדו האחד של הספקטרום נמצא "הבית", אזי בצדו האחר נמצאת "הטריטוריה הזרה" – אותו חלל הטומן בחובו את ההרגשה הכאוטית של הלא מוכר. תחושת הזרות הזו, המתייחסת לאופן שבו הדברים נעשים ולאופן שבו זרים מתנהגים, היא מה שהופכת שכונה מסוימת, מדינה זרה או חלל זר ללא מוכר ואפילו "למסוכן". "במהותה", אומרת הסוציולוגית סאלי אנגל מרי, "סכנה היא הפחד מהאחר. האדם אשר נראה רק מזיק באופן פוטנציאלי, אך התנהגותו נראית כבלתי צפויה ובלתי נשלטת".¹² טריטוריה זרה נראית כמקום ללא חוקים כלל או לפחות חוקים שאינם צפויים ושאינם מפוענחים על ידי האורח. האדם אובד עצות ואינו יודע למה לצפות מהאחר.

אנשים שנסעו מחוץ לארצם או תעו בדרכם והגיעו למה שנראה כשכונה רעה, מכירים את הרגשת אי-הנוחות או אפילו הפחד המחלחלים כאשר נמצאים במקום לא מוכר.¹³ הסוציולוג אליז'ה אנדרסון מתאר את תגובתם של תושבי פילדלפיה בני המעמד הבינוני משכונת ציסטנט היל, כאשר הם נוסעים לאורכה של שדרת ג'רמנטאון לעבר חלקה העני יותר של העיר: "כאשר הם אינם מסתכנים בהפניית מבטם אל מתחת לפני השטח, הם קולטים רק את ים הפנים השחורים, את הרעש, את אי-הסדר ואת העוני. כאשר הם קוראים על אלימות עירונית, הם משייכים אותה למקום כמו זה. למעשה, השכונה הזו אינה אלימה כפי שהם מניחים".¹⁴ השאלה האם היא כה אלימה או לא, אינה הנקודה. הסכנה טמונה בתחושה שהאדם אינו יכול להבין את החוקים שם לאשורם.

הסופר הפולני הנפלא, רישרד קפושינסקי, תיאר את חייו בשכונה שחורה בלאגוס, סידור שגם חבריו הלבנים וגם חבריו האפריקאים, תפסו כמוזר, אם לא כמשוגע לחלוטין. הם ראו אותו צולל לעולם שבו לא היו חוקים היכולים להגן עליו. הוא תיאר את הנסיעה במונית לשכונה זו:

בראשו של הנהג שלי הייתה בוודאי מפה של העיר, אולי כזו שדמתה לסוג התלוי על קירות תחנות המשטרה. עליה ישנם אורות אזהרה בשלל צבעים, המהבהבים כל הזמן, ומאותתים על מקומות מסוכנים. אין זה דבר פשוט לאדם לבן לעבור לשכונה אפריקאית. האירופאים מזועזעים. בוודאי השתגעתי, חסר שליטה מוחלטת על כושרי המנטלי. הם ניסו להניא אותי, להזהיר אותי. אני אמות, הם אמרו, זה בטוח. הדבר היחיד המוטל בספק הוא הדרך שבה אמות – או שאיהרג או שפשוט אמות ממחלה – כה רעים תנאי החיים שם.

אך גם האפריקאים התייחסו לתוכנית עם מעט התלהבות. לגור איפה בדיוק? הם שאלו. "וחוץ מזה", הסבירו לי בעדינות האפריקאים, "זה מסוכן. ישנם כאן אנשים רעים... הם בוודאי יריחו שיש פה אירופי בודד שבא לגור כאן. ועבורם, אירופי הוא אדם עשיר. מי יגן עליך אז?".¹⁵

גם אם הבעיה אינה סכנה פיזית, טריטוריה זרה עלולה לבלבל. ראו את תיאורה של המחברת את ביקורה בסקנדינביה, היכן שנזק גופני אינו מהווה סכנה סבירה בדרך כלל.

כשהגעתי לנורבגיה, השתוקקתי כבר לנסות את רפרטואר הנורבגית שרכשתי בקורס המזורז, וכלל את הברכה "God dag". פרקתי את המזוודות שלי בכפר הסטודנטים והתכוונתי לקחת רכבת לקמפוס האוניברסיטה. היה זה יום קיץ יפה ועמדתי לבדי על רציף הרכבת. אישה מבוגרת התקרבה, חייכתי אליה, הנהנתי ואמרתי "God dag". נחרדת, פסעה האישה צעד אחד לעברי, הסתכלה עליי מלמעלה ועד למטה והשיבה, "Jeg kjenner Dem ikke" (אני לא מכירה אותך) ואז הסתלקה. בנקודה הזאת ידעתי שהפרתי איזשהו קוד סמוי, אך לא ידעתי מה הוא. רק אחרי מספר שנים מצאתי תשובה מתאימה.¹⁶

"קוד סמוי" הוא ביטוי מתאים לתיאור סך הכללים לאינטראקציות במרחב הציבורי. הכללים האלה לא נכתבו בספר כלשהו, כמו חוקים, הם שקופים וידועים לכל. הם גם לא נאספו לספר נימוסים והליכות כלשהו. העובדה היא שישנם פשוט יותר מדי חוקים כאלה מכדי שאפשר יהיה למנות או לרשום אותם. ניתן לזהותם בעיקר בשעה שהם מופרים, וכאשר לזה שעובר עליהם מדביקים תווית לא נחמדה כל כך. בארצות הברית המילה הזו יכולה להיות "Jerk" או אפילו "Asshole", התואר הנפוץ ביותר היום למי שנחשב כמפר את כללי המרחב הציבורי.

פעולותיו של הפרט בחלל הציבורי המוכר הזה, אינן רק תולדה של הרגל. הן אינן רק חוקי התנהגות ששוננו. דרכי היומיום להתנהגות הופכות בסופו של דבר ליותר משגרה, הן הופכות לחובה, אנשים מייחסים ערך לדרך שבה הדברים נעשים בדרך כלל ולדרך המקובלת ליצירת קשר במרחב הציבורי. הכללים הללו, המנהלים את הדרך הממשית שבה אנשים מתנהגים (או שבה הם בוחרים על מנת שלא להתנהג כיאות), הם אלה המניחים את היסודות לאידיאולוגיות או לרעיונות משותפים אחרים. דהיינו, הם אלו שקובעים את סוגי ההתנהגויות אשר יתקבלו כנהוגים ומקובלים. הם קובעים כיצד יחולק הכבוד בחברה. קיומם של חוקים ארציים אלה המנהלים את המפגשים היומיומיים, בשילוב תחושה נורמטיבית גבוהה יותר של מהו מקובל ומהו מתורבת, הוא זה המכונן את המרחב הציבורי.

מילים דוגמת "דמוקרטיה" מרמזות על מערך של פרוצדורות ברמה המוסדית, המתייחסות לאופן שבו, בין היתר, חברה מקבלת החלטות וגוברת על חילוקי דעות. חוקי המרחב הציבורי – שאין מדברים עליהם והם אינם נאכפים פוליטית – מדגישים את הרגשות והנורמות ברמת המיקרו אשר תומכים בדמוקרטיה הפוליטית. ביסוד קיומם של חוקים אלו טמונה ההנחה בדבר הסכסכ בלתי כתוב בין פרטים שאינם קשורים זה לזה, המגדיר מהו הראוי והמתאים ומה לא, ומי נכלל בו ומי לא. ההסכסכ הלא מוצהר הזה, בנוסף להתנהגות היומיומית אשר תומכת ומחזקת אותו, מספק את הבסיס להבנות המקובלות באשר לנושאים ברמה גבוהה יותר מבחירת מושב באוטובוס או אופן ההליכה על מדרכה הומת אדם. הנושאים ברמה הגבוהה הללו, מייצרים את מה שגזרדן כינתה טובת הכלל, ומה שטיילור מגדיר כ"דעה משותפת". בלבו של המרחב הציבורי טמון התהליך. כאשר דנים באירועים מעוררי מחלוקת לדוגמה, ייתכן שהאנשים לא יסכימו בנועם על משמעותו, צדקתו או אי-צדקתו של האירוע. אך הבנתם של מה שאכן אירע קרובה דיה על מנת שיוכלו להתווכח בנוגע אליו, ועדיין יקבלו את הבסיס לשיפוטו של האדם האחר ויסכימו על האופן שבו יש להתווכח על אותו האירוע.¹⁷ זהו התהליך הקוגניטיבי של ההבנה המשותפת, וההסכמה על אופן השליטה במפגשים הכוללים את ההבנה הזו, אשר יוצר את מה ששנאפר כינתה הרוח הציבורית.

ההסכמה הברורה באשר לאופן שבו נכנסים לאולם הקולנוע וההתנהגויות האחרות בציבור, מעניק לאנשים מערך של מחוות, קובץ של תסריטים, וטווח של תגובות אפקטיביות המעצבות את התפיסה באשר לאופן שבו הם צריכים להתנהג עם הסביבה החיה או הדוממת שלהם. באמצעות השיתוף בתפיסות הללו, הזרים מקבלים את הבסיס לפיתוח ההשקפות המשותפות באשר לאופן השליטה בעצמם בציבור ולאופן שבו ישלטו בהם. הקוד הציבורי דורש דרישתו של הקוד ציבורי היא שכאשר אנשים הזרים זה לזה יראו את אותו האירוע, תפיסתם של האירוע תהיה דומה יחסית, גם אם מסקנתם תהיה, בסופו של דבר, שונה. לורה וקסלר קושרת את האירוע הפרוזאי הזה ברמת המיקרו, לרמת המקרו ההיסטורית של העולם: "בזיהוינו זה את זה במבט החטוף

בעיתון היומיומי, היא אומרת, "אנחנו מבצעים טקס של המרה (Transubstantiation) של עצמנו מאלמונים נפרדים אל תוך אומה מודרנית אחת".¹⁸ פעם נוספת, היא מדברת על עיצובה של הדעה המשותפת.

ההשפעה של המפגשים השלווים במרחב הציבורי אינה צריכה להיחשב רק כאמצעים היוצרים תחושה משותפת של שייכות בקרב קבוצות המחוברות זו לזו בקשרים קלושים או אפילו עוינים. הסוציולוג הידוע, נורברט אליאס, שעבודתו השפיעה רבות על אופן המחשבה שלי, ראה את ייסודה של הציביליזציה המערבית כמי שמבוסס על חוקים ארציים מאוד, דוגמת האם אנשים יכולים לקנח את אפס במפת השולחן או האם צריכים הם לאכול בעזרת מזלג ולא באמצעות אצבעות ידיהם.¹⁹ מה שאמר, בזמנו, אחד המייסדים של הסוציולוגיה המודרנית, גיאורג זימל, נכון כנראה גם היום: "כיום, מדעי החברה עדיין ניצבים בשלב שבו הם יכולים לבחון רק את המבנים החברתיים הגדולים והברורים ביותר, ולנסות להפיק מהם תובנות באשר לחיים החברתיים בכללותם... [אך אלו הם] כל אלפי היחסים בין אדם לאדם, רגעיים או מתמשכים, מודעים או לא מודעים, קצרים או רבי משמעות... [אשר] קושרים אותנו כל העת ביחד".²⁰ כאשר האינטראקציה היומיומית – היחסים הללו בין אדם לאדם – מונחים באמצעותו של מערך חוקים המובן לכל, הם מספקים את הבסיס לתחושת הטוב המשותף והרוח הציבורית, בסיוע של מערך אמונות באשר לשאלות הגדולות, דוגמת ערכה של הדמוקרטיה.²¹

להבדיל "מהבית" ו"מהטריטוריה הזרה", הרי שהמרחב הציבורי הוא חלל שבו הפרט מרגיש ביטחון ביכולתו לפענח את "הקוד הנסתר". הוא מכיל סדרה של מקומות מפגש, דוגמת החופים או הקניונים, בחברת זרים, שבהם ישנה אווירה פחות אישית, בשונה מהחיבוק המאמץ של הבית או יחסי הקרבה החמימים של חוג החברים הקרוב. "במשפחה, הפרט אינו נחשב למקרה בודד של רעיון אוניברסלי, אלא כדבר לכשעצמו, משהו המאגד למעשה את ההכללה".²² אך המרחב הציבורי מתבסס על רעיונות אוניברסליים, על הכללות. חוקיו שאינם נאמרים ואינם פורמליים, מעניקים לאנשים ציפיות באשר להתנהגות האחרים שעמם אין להם כל עבר אישי משותף. במקומות המפגש המייסדים של המרחב הציבורי, החוקים מאפשרים להם להרגיש תחושת היכרות וביטחון. בעוד שמקומות המפגש היומיומיים (מה שאני מכנה כמקומות "ציבוריים" או חללים, למרות שהם כוללים אזורים, דוגמת חנויות וקניונים שהנם, במובן מסוים, "פרטיים") יכולים להיות (ולעתים הם אכן) מוחשיים, אתרים פיזיים מחוץ לביתו של הפרט או אתרים אחרים שבהם הפרט מכיר את כולם, נחשבים כחללים פיגורטיביים. מחבר אחד טוען שמה שמבדל את הציבורי מהפרטי – או, כפי שאני הצגתי זאת, את מקומות המפגש מהמוכר והלא מוכר – הוא אינו גבול ברור אלא "אופני התנהגות" שונים.²³ הם נחשבים במוחם של האנשים כמקומות שהנם, או צריכים להיות, בטוחים יחסית – מקומות הניצבים בתווך שבין הביטחון המרגיע ובין הסכנה שבלא נודע.

בכל יום אנשים משוטטים בעולם של זרים. באופן לא מודע, יש להם ציפיות באשר לאופן שבו האנשים הללו יתנהגו כלפיהם בחנויות, ברחוב, באוטובוס או בכל מקום מפגש אחר. בחלקו, החוק מעניק לאנשים ביטחון רב יותר במפגש עם הזרים הללו – רובם יעצרו למראה האור האדום או יתנו את העיתון בחנות אם יקבלו את הסכום המתאים. אך רגש הביטחון של האנשים נשען גם על התחושה שקיימים חוקים לא כתובים בקרב הזרים, מעבר להישג ידם של חוקי הממשלה, והם הופכים את בית הקפה, המדרכה ברחוב, הכלבו הגדול או החוף הציבורי למוכר ולבטוח יחסית.

לעומת הפחד שאחז במשתתפי המחקר שלו בחלקה העני של שדרת ג'רמנטאון, אנדרסון קלט גם רגשות של קרבה וביטחון בחלל ציבורי שבו היה קיים מערך חוקים מפותח, בשכונה שהשתרעה בחלקה העליון של ג'רמנטאון, אזור צ'יסטנאט היל העשיר בפילדלפיה.

אתה רואה סוגים שונים של אנשים – זקנים וצעירים, שחורים ולבנים, עשירים, בני מעמד הביניים ופועלים. נשים מטיילות עם תינוקות בעגלה. זוגות הצועדים שלובי ידיים. כולם מנומסים ונראים רגועים. כאשר אנשים חולפים זה מול זה ברחוב הם יוצרים קשר עין. אנשים עומדים רגועים על המדרכה, לעתים כאשר גבם מופנה לרחוב. אתה לא מקבל את ההרגשה שישנה איזושהי עוינות או שהאנשים נשמרים מפני האפשרות שייפגעו, יעלבו או שיישדדו. תחושה נעימה שולטת, אווירה של אדיבות.²⁴

למרות זאת, האנשים אינם חסרי דאגות עדיין. "הידיעה שבמורד השדרה ישנם עדיין שחורים עניים, מובילה את האנשים 'כאן' להישמר מפני האנשים 'משם'".²⁵ ביסודם של היחסים היומיומיים במרחב הציבורי, גם בקרב זרים, מונח קוד ציבורי ברור, סך של חוקים, המרכיב את הדרך האופיינית להתנהגות עם זרים ומכרים. בדומה לשפה מדוברת, חייב להיות לו תחביר, מערך של הוראות לשימוש נכון במילה. אך במקרה של הקוד הציבורי, ההנחיות אינן רשומות בספר לימוד. התחביר כולל מרשמים לפעולה, כמו גם לדיבור. לאנשים יש תסריטים מוכנים ושפת גוף שבה הם יכולים להשתמש, לדוגמה, עם הקופאי בסופרמרקט. המילים והפעולות המדויקות בתסריטים הללו יכולות להשתנות ממפגש אחד למשנהו, אך צורת השיחה נשארת דומה מאוד. הדיאלוג, הימצאות הגופים זה לצד זה, תנועות הידיים – לכולן יש תחושה שהן ברורות חלוף ואנונימיות. סוציולוג אחד שיער שהמדריך המתאר בקווים כללים את הקוד הציבורי, ידריך את האנשים:

לפס את דרכם מבעד לרחובות וצמתים הומים, לבחור מושב בפאב, במסעדה או באוטובוס, הימנעות מתשומת לב לא רצויה, הצטרפות או עמידה בתור, השגת אי-נראות חברתית, נהיגה בדרכים מודרניות או בדרכים צרות של עיר בעולם השלישי, מתן עזרה לזר שנקלע לצרה גדולה או קטנה או הימנעות ממה שנראה כסצנה מסוכנת.²⁶

להביה הכפולים של החרב

בעוד שחוקי ההתנהגות במרחב הציבורי מעניקים תחושה של קרבה וביטחון, הסכנה אורבת באופן מתמיד, כפי שמרמזת הכותרת. ואין הקרבה והביטחון הללו קשורים לאינטימיות של הבית. בעוד שהמקומות הציבוריים יכולים להוות מפלט מהמחנק שגורמת הקרבה שבבית, הם גם שער הכניסה אל תוך משהו שאינו מוכר. כפי שביטא זאת האנתרופולוג קונסטנץ פריין "סיפורם של הסקרנות, הפחד והחרדה הנו אותו הסיפור...".²⁷ המרחב הציבורי מרתק אותנו משום שבו, במסגרת החוקים והציפיות, "הדרמה של זרים בקרב זרים מוצגת".²⁸ קו הביניים הזה, החלל הציבורי הזה, מלא בסיכונים ומלא בביטחון באותה העת. הסיכון נובע מהעובדה שהפרט מתמודד כל העת עם זרים, עם ודאות נמוכה באשר לאופן שבו יתנהגו. הביטחון נובע מהקוד הנסתר המדריך את הפרט בחברת הזרים.²⁹ למרות שהוא מסעיר בשל תחושת ההרפתקה

והלא ידוע, החלל הציבורי מספק בו בזמן את הביטחון מתוך היותו של הפרט מנוסה ומכיר את החוקים מספיק, על מנת שיהיה מסוגל לנווט את האינטראקציות עם הזרים לו. יחד עם זאת, אין תהליך אוטומטי אשר הופך את המרחב הציבורי לחלל מתורבת המכיל קונצנזוס באשר לטובת הכלל. החשש האורב של הסכנה יכול להכריע את הביטחון והנוחות, ויכול להפוך את החלל הציבורי לסוג אחר של טריטוריה זרה. מרי רומזת על כך שהקוד הציבורי המסדיר את החלל הציבורי יכול להידרדר או להיסדק, וכאשר כך קורה החלל הציבורי יכול להפוך למסוכן מאוד. היא כותבת:

חוויות מסוכנות כוללות הרבה יותר מפשע. עלבונות, לעג, השמצות גזעניות, הטרדות והערות מיניות הפוגעות בתחושת הסדר, ההגינות והכבוד העצמי – מעוררים תחושות של סכנה גם אם הן אינן טומנות בחובן כל סיכון לאלימות פיזית... הידרדרותו של הסדר המוסרי בשכונה מסוימת, כולל השפעות רעות של נערי רחוב, שכיחותם של שיכורים, הורים הזונחים את ילדיהם, ואנשים הפועלים לפי קוד מוסרי שונה לחלוטין – מעוררים תחושות שהשכונה מסוכנת.³⁰

גם בשכונות מסוכנות ישנם כמה מקומות הנחשבים למסוכנים יותר מאחרים. "אזורים מוכרים... נחשבים לבטוחים יותר מאזורים לא מוכרים. מרבית האנשים [במחקרה של מרי] אמרו שהצד שלהם בשיכון בטוח, בעוד שהצד האחר מסוכן. אלה שהתגוררו במרכז השיכון אמרו ששוליו מסוכנים, בעוד שאלה שגרו בשוליים אמרו שהם מפחדים להיכנס למרכזו של השיכון".³¹ גם אם כמה מרגשות הביטחון וההיכרות קיימים בחלל הציבורי, ייתכן שיהיו כמה אנשים הנמצאים מחוץ לחוקים – מחוץ לתרבות ולמתורבתים. פושע או מישהו מצדו האחר של השיכון, הוא אינו רק מפר חוק, או אדם שהתנהגותו לא צפויה, הוא מישהו המדומיין כלא מתאים לאלה החולקים עמו את החלל הציבורי. תכונתו כלא מתאים הופכת אותו (בדמיון הפופולרי, הדמות השלילית הזו היא בדרך כלל זכר) למשהו שהוא פחות מאדם.

לא רק הפושע או הסוטה הבודד נראה כמי שניצב מחוץ לחלל האזרחי, וככזה שאינו ראוי לכבוד שחוקי המרחב הציבורי דורשים. לחוקים הללו ישנה תכונה סותרת ומתנגשת. ברגע שבו הם מכלילים, הופכים דבר מה לאוניברסלי, ויוצרים את ההתנהגות המקובלת לאינטראקציות עם זרים; הם גם ממדרים ומותחים גבולות המבדלים בין קטגוריות שלמות של אנשים. הקוד הציבורי הוא חרב פיפיות. הוא נועד לתווך יחסים בין זרים, לפייס בין סוגי אישיות מגוונים ובין גישות מפולגות. החוקים מפייסים משום שהם שוחקים את ההבדלים ומספקים מנגנונים לביטוי ההדדיות – בסופו של דבר, ההדדיות הזו נמצאת ברוח הציבורית.

בשעה שהם לכאורה אוניברסליים, החוקים מעצם טבעם מעדיפים כמה על פני אחרים. הם מקצים את הכבוד באופן שונה. משמעות הדבר היא שהחוקים מביאים לכעס, באותה המידה שבה הם יוצרים רגעים של פיוס ופשרה. הם יוצרים אינטראקציות הנתפסות כבטוחות, ולמולן אינטראקציות המבוססות על חרדה ופחד. לכן, המרחב הציבורי רווי במתח רב; חוקיו יוצרים את הבסיס למשותף, ויחד עם זאת הם מסווגים אנשים בסולם חברתי, ולעתים גם מסלקים כמה מהסולם, כך הם יוצרים מרירות, התנגדות, וניסיונות לאתגר את המצב הקיים. כפי שניסח זאת מחבר אמריקאי בן המאה ה-19: "חוקי התנהגות מבוססים, שירתו פעמים רבות באופן לא מוכר,

כבלמים נגד הסדר הדמוקרטי המלא, וכתומכים באינטרסים מסוימים, בבעלי זכויות היתר, ובסטרוקטורות השליטה".³²

במילים אחרות, המרחב הציבורי מכיל מתח חזק ומתמשך בקרב הכוחות המשלבים והמפרקים של מערך החוקים הדומיננטי הכולל חוקים ופרקטיקות. הדבר הופך את המרחב הציבורי לחלל דינמי, הניצב כל העת למול לחצים לשינוי – בין אם הם חלשים או חזקים – מצדם של אלה המנסים לפלס את דרכם אל הסולם ובמעלה הסולם או ליצור סולם חדש בכלל. האינטראקציות היומיומיות במרחב הציבורי, אינן מבטיחות, אם כך, תחושה גוברת של טובת הכלל עבור האמריקאים, הישראלים או אנשיה של כל חברה אחרת.

בקצרה, החוקים של חיי היומיום מספקים את המרכיבים המשותפים המובילים לקונצנזוס המוסכם באשר לאופן שבו אנשים ישלטו בעצמם בקרב זרים, ובאשר לאופן שבו ישלטו בהם. בו בזמן, הקוד הציבורי המשותף יוצר מתח עצום באינטראקציות הציבוריות, המוביל למאבקים בלתי פוסקים באשר לזהותה של האומה – מי שייך, למי יוענק הכבוד, מי נמצא מחוץ לגבולותיה, כיצד לישוב סכסוכים ועוד. המתח הזה נובע מהעובדה שחוקים יומיומיים רבים מבדלים את האנשים באמצעות המעמד. פעולות יומיומיות רבות כוללות, את מה שאני מכנה, חוקים מגדירי מעמד, אשר מעצבים את זהותה של האומה בכך שהם קובעים אלו אנשים יהיו בראשו ובתחתיתו של סולם המעמדות ומי כלל לא ישתלבו בו. אלו החוקים, עם המרכיב הנורמטיבי החזק שלהם, שיוצרים ומצדיקים את הסדר החברתי הקיים.

הסדר החברתי יכול להוריד אינדיבידואלים לעמדות שבהן ישנו מעט כבוד במרחב הציבורי או אפילו כלל לא. החוקים מגדירי המעמד יכולים להציב את האנשים הללו בקטגוריות מסוימות ההופכות אותם לפחות מאנושיים, למסוכנים, לבלתי ראויים לכבוד.³³ הם שוללים את מה שלין לופלנד כינתה "יחס כבוד טקסי", אשר "רומז על כך שהפרט מבין [שלאנשים אחרים ואפילו זרים] ישנה רמה בסיסית של אנושיות, שהוא מקבל אותם למשפחה האנושית, שהוא מקבל את דרישתם לזכויות אזרחיות; ושהוא מבין ומקבל את כל זאת, גם אם הזרים הסובבים אותו אינם דומים לו ויכולים להיות לא אהודים – וייתכן שגם מתועבים – אם יכיר אותם באופן אישי".³⁴ שלילת יחס הכבוד הטקסי אינה חלה רק על אינדיבידואלים. מעצם טבעם המכליל והממין, חוקים מתייחסים לאינדיבידואלים לא כאינדיבידואלים, אלא כטיפוסים. מאפיינים משותפים יוצרים קבוצות של אנשים המובדלות זו מזו על ידי חוקיו של המרחב הציבורי. תיאוריה סוציולוגית מנסחת זאת כך:

זר אינו נתפס כפרט מיוחד בעל היסטוריה אישית, מוניטין ומקום במרחב הציבורי. במקום זאת, סימנים נראים וברורים, כגון גיל, מין, לבוש, התנהגות, מוצא, מקום מגורים ואופן דיבור, מסייעים להציב את הזר בקטגוריה חברתית הקשורה להתנהגויות צפויים מסוימות... קטגוריות נוצרות מניסיון ומציפיות תרבותיות משותפות.³⁵

אכן, ניתן לחשוב על הטרנספורמציה של אדם בודד מסובייקט, שותף חבר למרחב הציבורי, למושא של פחד. ומה שאפילו יותר מסוכן לחברה התרה אחר "הרוח הציבורית והקשרים הפוליטיים" של שנאפר, הוא הבנייה של קטגוריות שלמות של אנשים במרחב הציבורי, המופרדים זה מזה על ידי החוקים הקיימים. זה בדיוק מה שקרה במקומות שבהם היו קונפליקטים אתניים

עמוקים, דוגמת סרייבו, קוסובו, רואנדה וישראל. הסכנה אשר טמונה בשמירתה של חברה שלמה היא כפולה. היא טמונה בהגדרתן של קבוצות שלמות מחוץ לתחומיו של הקוד הציבורי, כמשהו שהוא פחות מאנושי, ובקיטום של מערך חוקים ציבוריים היוצר קטגוריות של אנשים, מונע מהם את יחסי הכבוד הטקסיים, ומביא לכעס רב בקרבם.

יצירת המרחב הציבורי: העיר

המושג "ציבורי" לכשעצמו, מרמז על מתח בין קבוצה גדולה שבה ישנם אנשים שאינם חולקים את הקשרים האינטימיים המצויים במשפחה ובשכונה, מצד אחד; ובין קבוצה המחוברת באמצעות מכנה משותף כלשהו המתרכזת בטובת הכלל, מצד שני. הסוג הזה של "אנונימיות מחוברת" יכול להיווצר רק במקום שבו מספר רב של אנשים חולקים חלל שהקישוריות הזו יכולה להתפתח בתחומו. מקום מעין זה הוא העיר.

אך יצירתה של הקישוריות הזו נתקלה באתגרים גדולים מאוד בערים. תחילה, ישנה סקפטיות רבה בנוגע לערים, הארוגה לכל אורכה של ההיסטוריה האנושית. אנונימיות רמזה על סכנה ושחיתות, ממש כמו שרמזה על הזדמנויות. בארצות הברית, תומאס ג'פרסון הביע את האנטגוניזם שרבים קישרו עם הרעיון של העיר – כמו גם עם העיר עצמה. הוא כתב, "אם נייערם אחד על השני בערים גדולות כמו אלה באירופה, נהפוך למושחתים כמו באירופה, ונתחיל לאכול אחד את השני, כפי שהם עושים שם".³⁶ ג'פרסון ואחרים פחדו מאובדן הקהילתיות ומאובדן העיירות האמריקאיות שנקשרו באינטימיות ובקשרים חברתיים. החלחלה של ג'פרסון, לצד תחושת ההזדמנות המסעירה שהעלו הערים בלבם של אמריקאים רבים, נמשכת החל מהעת העתיקה וימי הביניים. בהמשך, אבחן בקצרה את אותן התקופות על מנת לתאר את המורכבות הרבה שבה נתקלו כל האנשים אשר ניסו להפוך את האינטראקציות המוכרות של העיירות, הכפרים והשטעטלים, לקוד הציבורי של העיר. הערים הפרה-היסטוריות והערים בעת העתיקה ובימי הביניים, כל אלה שאבחן בהמשך, לא היו חברות זרים באותו האופן שהערים הענקיות המודרניות הנן כאלה. במובן הזה, הן לא יצרו את אותו הסוג של המרחב הציבורי. אך עדיין, המתחים בתוך הערים הללו יוכלו לשפוך אור על המתחים שבערים המודרניות.

האתגר השני שהציבו הערים כולל את התנועה שבין החלוקה והשילוב שבערים. ברובה המכריע של ההיסטוריה האנושית, העיר סומנה באמצעות החלוקות הפנימיות שלה, באמצעות הרבעים. אך מאז עלייתה של העיר האירופית בימי הביניים, חלוקה זו שכנה במקביל לכוח המשלב בין אוכלוסיות שונות, באמצעות הרחובות. המושג של מהי התנהגות ציבורית ראויה, מחונכת וצפויה, החל להפוך לכוח חברתי חזק באופן היסטורי, כאשר הערים הפכו ליותר מהצירוף של כמה רבעים מגוונים. ערים מודרניות רבות החלישו את התבניות הישנות של הפרדה, אולם רבות מהן עשו זאת בסביבה קשה של פרקטיקות חלוקה והדרה, ושל אוכלוסיות שהגיעו אל הערים מהכפר וממדינות אחרות.

האתגר השלישי כולל את המאבק המתמיד הנוגע לסוג הדבק המחזיק את החברה יחדיו, זאת לנוכח ההטרורגניות האורבנית הגוברת. מצד אחד, היו ניסיונות מתמשכים למצוא סוג מסוים של אחדות אורגנית בקרב חברים נבחרים בחברה, כבסיס להגדרת האומה. גזע, דת, ומוצא נחשבו כולם לקריטריון אשר יכול להגדיר את הגבולות לשותפות המלאה במרחב הציבורי. מצד שני, ניצב הרעיון של העיר ככור היתוך, המייצר מערך של עקרונות ומתכונים להתנהגות היומיומית

המתאימים לכל. בימי הביניים, הערים באירופה נקשרו עם חירות, עם פריצת הקשרים הישנים של כתות ואזורים, על מנת ליצור אוכלוסייה חדשה הקשורה יחדיו באמצעות קוד ציבורי חדש. משחר ההיסטוריה האנושית, הערים עוררו תגובות סותרות, ולעתים קרובות גם מבולבלות. הרגשות הללו נמשכו לאורך ההיסטוריה והגיעו אל הערים המודרניות, כך נוצר המתח המתמשך שבין יצירתו של המרחב הציבורי ובין התפוררותו.

ממזרח לגן עדן: חוסר נחת ומפלט

בספר בראשית, העיר מתוארת במקביל לפשע הראשון שבוצע על ידי אדם כנגד אדם אחר. בניו של אדם הציעו מנחה לאל. זו של הצעיר מביניהם, הבל, אשר מעניק את המנחה "מבכורות הצאן וחלבן", מרצה את האל, בעוד שקין, שהמנחה אשר אותה הוא מעניק היא תוצר עבודת הכפיים של אנשים אחרים, אינו מרצה את אלוהים. אחוז קנאה, קין רוצח את אחיו המועדף. בזעמו, האל מגלה את קין מחיק האדמה אל עולם אפל ממזרח לגן העדן, ארץ נוד (משמעות השם: חוסר נחת). ומהו גורלו של האדם המקולל הזה אשר נועד לקיום חסר שורשים? הוא הופך לאביה של העיר הראשונה.

הסיפור קושר במיומנות את הרוצח הראשון לרעות רבות אחרות – ההיבריס של הייצור והיצירה האנושיים, הארעיות והגלות, ובייחוד הקמתה של חנוך, העיר הראשונה, הקרויה על שם בנו של קין. בסיפורים העוקבים, מספרם הרב של הערים מבקש לתאר את הרוע הייחודי. כאשר תושביה של בבל מנסים לבנות מגדל שראשו בשמים, ולהתחיל בייצור על מנת שיוכלו לכלכל את עצמם, אומר האל בייאוש: "הן עם אחד ושפה אחת לכולם, וזה החילם לעשות. ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות"³⁷. ומשום כך, בלל אלוהים את שפתם. אין דבר מפחיד יותר בנוגע לערים מהבליל הזה, חוסר היכולת למצוא שפה משותפת והסכמות חברתיות משותפות, בין תושבים מגוונים. מאוחר יותר בספר בראשית, התושבים המופקרים של סדום ועמורה מובילים את אלוהים להמטיר עליהם גשם של אש וגופרית, ולהשמיד כליל את הערים הללו.

אך במקרא, ניכר כי אלוהים גם מחזיק ברגשות שונים מאוד בקשר לערים. בתוך סיפורו של קין, ישנו חזון נעים יותר המתייחס לערים. בעת שאלוהים משלח את קין מהביטחון של אדם וחווה אל האנרכיה ממזרח לגן עדן, קין מתחנן אליו שיציל אותו מלהפוך למטרה קלה לאלה שיחפצו להרגו. מי שלא יהיו האנשים הללו, הם לא היו חלק מהקבוצה המוכרת שבאה מקרבם של אדם וחווה – הם התגוררו מחוץ לגן עדן, מחוץ לקהילה האנושית. הדבר מרמז על כך שהם לא חלקו את אותם ההרגלים והחוקים החברתיים שהמשפחה הראשונה פיתחה. ללא צל של ספק, קין פחד מהעולם האנרכי שיתיר אותו פגיע ולא מוגן. אלוהים נענה לתחינתו של קין ומסמן אותו, כך שהרוצחים הפוטנציאליים יידעו שהם יתקלו בזעם האל אם יפגעו בו. כאן, העיר החדשה מייצגת מפלט מהנדודים הבלתי פוסקים ומהפגיעות.

אופייה המנוגד של העיר כמקום מפלט בטוח, שזור לאורכם של הסיפורים המקראיים שיופיעו בהמשך, בייחוד כאשר מדובר בבני ישראל המקימים ערי מקלט לאלה אשר רצחו. הערים גם מייצגות שגוג. כאשר אלוהים מתגמל את בני ישראל לאחר ארבעים שנות נדודים במדבר, ומציג בפני עם ישראל "ערים גדולות וטובות אשר לא בנית"³⁸. לאלו שהתעקשו ליצור קוד ציבורי בערי הזרים המודרניות, התנ"ך העביר מסר כפול והראה שהעיר טומנת בחובה את הסכנה שבלהפוך לבבל, ולא את האפשרות שביצירת שפה משותפת. אך הוא הציע גם תקווה למפלט, של ערים טובות וגדולות, ואפילו רחובות המרוצפים בזהב. העיר הייתה מקום של אימה, המסמלת את

העדרו של קוד מוסרי, אך העיר הייתה גם מקום מושך, המציע מקלט, ואפילו חירות, באמצעות הצירוף הקסום שלה בין אנונימיות וסדר ציבורי.

הערים בימי הביניים: פוגרומים והאוויר ההופך את האדם לחופשי

תדמיתה של העיר כמקום מפלט ונדיבות לב, ממשיך עד לימי הביניים המאוחרים באירופה, אז האבות הקדומים של ערי אירופה המודרנית צמחו לראשונה. עמוס בקשרים מדכאים שכרכו את האנשים לאלה שניצבו מעליהם בהיררכיה הפיאודלית הנוקשה, החלל שבינות לחומות העיר (לפחות בכמה ערים, בייחוד בפלנדריה ובטוסקנה) הפך למקום שהסיר מעליו את יחסי האדון והעבר, שחנקו את האזור הכפרי. הפתגם אמר ש"האוויר בעיר הופך את האדם לחופשי". מאותו הזמן והלאה, ללא קשר לאסוציאציות השליליות שנקשרו לערים במוחם של אנשים, הערים נקשרו בדמיון האירופי הפופולרי למושג החירות.

חירות לא הייתה רק הלך רוח בערים האירופאיות הללו בימי הביניים. הן סיפקו גם מעמד חברתי חדש וחופשי: העבד האירופי בימי הביניים או הצמית שבילה שנה ויום אחד בעיר (או כל תקופה מוגבלת אחרת) נחשב לחופשי מהמעמד הפיאודלי שלו ומהתחייבויותיו. במילותיו של ובר: "בני העיר תפסו בכוח את הזכות להפר את חוקי האדנות. הייתה זו יוזמה מהפכנית חשובה של הערים המערביות בימי הביניים, בניגוד לכל השאר".³⁹ במאה ה-12, העיר הפגינה, בדומה ליוון הקלאסית, את היכולת הדינמית שלה להניע שינוי ביחסים האנושיים. הערים המיוחדות הללו של המאות ה-12 וה-13 (ניתן כבר היה להבחין בנסיגה מכך במאות ה-14 וה-15) "הציגו שבר היסטורי שהתחיל באמנציפציה של האנשים הפשוטים שלא היו קיימים בעבר".⁴⁰ הרעיון של ציבור שווים, החופשיים מיומרות אריסטוקרטיות ומכוחות העבר, נולד בערים בימי הביניים.

לצד כל החירות הזו, אנשי העיר דאז, היו צריכים להתמודד עם הבעיה שביצירת סוגי קשרים חדשים בין עצמם, גם על מנת להגן על עצמם אחד מהשני ומפולשים פוטנציאליים. חיים בעיר באזור כפרי, בחברה שנשלטה על ידי אצילים, דמו לחיים על ספו של תהום. הערים יכולות לסייע לנתק קשרים ישנים, אך הן אינן יכולות להתקיים מבלי ליצור קשרים חדשים בין אנשי העיר ומבלי להגן עליהן מפני אצילים רעבתניים האורבים מחוץ לעיר. בדרך כלשהי, אנשי העיר הצליחו להתגבר על הנטייה להפוך לבבל. מה יכול היה להחליף את החיבוק המגן (אם כי גם החונק) של האדון או של הכתות הכפריות (שהתבססו בדרך כלל על פולחן לקדוש נוצרי כלשהו)? אנשי העיר החדשים נתקלו באתגר שבגישור על הפערים שביניהם, רק על מנת להגן על עצמם, במהלך יצירת הקוד הציבורי החדש.

בתוך חומות העיר, תושבי העיר אמצו כמה דרכים שנועדו לייצר קשרים מחייבים בינם לבין עצמם, כולל גילדות והתאגדויות מגוונות, על מנת ליצור את הבסיס לתחביר של היחסים החברתיים. מתוך כל האינטראקציות והפרקטיקות השגרתיות, הם פיתחו חוק מקובל, אשר הפך לאינטגרלי במעבר המאוחר יותר לעולם המודרני, ובסופו של דבר גם לדמוקרטיה. אך הם תרו אחר סוגי קשרים אחרים, כאלה שטמנו בחובם מרכיב אמוציונלי, שיולידו נאמנות עמוקה בינם לבין עצמם. הם יצרו כתות נוצריות חדשות, עם סמלה העירוני של העיר, ודרשו מכולם להשתתף בסעודה משותפת פעם בשנה, כסימן ציבורי לשמירת הנאמנות וכסמל לקשר. הארוחה כונתה הסעודה האחרונה.

משום שהיהודים לא השתתפו בכתות או בסעודה זו, אותה האווירה שהפכה את אנשי העיר לחופשיים הובילה גם להדרתם של היהודים העירוניים ופתחה תקופה של פוגרומים אלימים.

יצירתם של סמלים משותפים ומוסכמות חברתיות בערים, איגדה יחדיו זרים ומוכרים אל תוך גוף חזק מאוד, הציבור, אך הציבור הדיר ממש כמו שהכיל. הציבור החדש הזה – לא היה רעיון שכזה בעבר – גודר בקווים נוקשים שהגדירו מי נמצא בתוכו ומי נמצא מחוצה לו. שוליות ומשרתים, כמו גם נשים, השתתפו רק במידה מועטה דרך האמנים, הבעלים והאבות שלהם. באופן מאיים עוד יותר, הסדר החדש הציב את אלו שלא רצו או יכלו להשתתף בסמלים ובתסריטים הציבוריים החדשים באור שונה, אשר איים על הביטחון החדש שהקוד הציבורי המקובל הציע. משמעות הדבר היא שקבוצות כגון היהודים, שנמצאו באופן פיזי בתוך העיר אך מבחינה חברתית היו מחוצה לה, נמצאו כעת בסיכון גדול. ההיסטוריה מלאת הסבל של היהודים לאחר מכן באירופה, עוררה את האמביוולנטיות הנוצרית באשר לשאלה אם היהודים יצליחו אי פעם להשתלב בגבולות הציבור. בערים הימי ביניימיות, כמו גם בערים המודרניות, משמעות המילה ציבור הכילה את מיתוס ההכלה ואת מציאות ההדרה.

מצוקתם של היהודים מדגימה פן חשוב של הערים בימי הביניים, פן אשר הנמצא גם בערים המודרניות. שום קבוצה לא הייתה עצמאית בעיר; מהותה של העיר, למעשה, הייתה התלות הכלכלית שבה, שהובילה ליחסים הדוקים בין חבריה. במובן הזה, ניתן לחשוב על העיר "כשלם ממוזג". ליהודים ולנוצרים, לדוגמה, היו אינטראקציות כלכליות על אף הפולחנים והאמונות שהפרידו ביניהם, כך נוצרה אחדות חשובה בעיר שהתבססה בעיקרה על מסחר כלכלי. אך כפי שגילו היהודים פעם אחר פעם, שילוב כלכלי בפועל, אינו מספיק.

הערים נטו, באופן סימולטני, לקהילתיות ולהדרה של מעמדות מסוימים, קבוצות דתיות ועוד. יהודים בערים ימי ביניימיות רבות "נסבלו" בשל הפונקציות הכלכליות שהם ביצעו, כגון הלוואות כספים, מסחר פשוט ומסחר עם מקומות מרוחקים. אך הם תוחמו "לרבעים של סובלנות" שהגבילו את המקומות בהם היהודים היו יכולים לחיות, באלו עיסוקים יכלו להחזיק, ואלו זכויות היו להם. סוג ההדרה הזה של העיר השפיע על הדיור, הקצאת האדמות, החלוקה למעמדות, מיקומם של סוגי פעילות שונים ועוד.⁴¹

גם בערים, אם כך, היה קיים סוג של משיכה ודחייה. הערים משכו אנשים לעבר מערך פעילויות משולבות בעת שהן דחקו אותם לעבר קהילות מופרדות בתוך חומות העיר. ממד המשיכה, השילוב שבעיר, מיוצג באמצעות הרחוב אשר נועד "ליצור את החיבור ההדדי האוניברסלי" בתוך העיר. ממד הדחייה, ההפרדה שבעיר, מיוצג באמצעות מבוכי המגורים של הרבעים בעיר, "שנבנו באופן מכוון כמסתוריים, על מנת שזר לא יוכל לעבור בהם בקלות".⁴² האינטגרציה בפעילויות הכלכליות אילצו קבוצות שונות לפתח שפה משותפת ומערך של מוסכמות לרחובות. אך אלה היו מוגבלים מאוד, ועבור כל הפעילויות האחרות, ההפרדה הובילה את האוכלוסיות השונות לפתח מערכים מנותקים של פרקטיקות וטבואים כנגד שבירתן של חומות ההפרדה, הקודים והשפה הנבדלים, שהתקיימו ברבעים.

קיים מתח עמוק של אמביוולנטיות הנוגע לאנשי הערים, השזור לאורך התרבות המערבית החל מהתנ"ך ועד לאבותיה הימי ביניימיים של הערים האירופאיות היום – מתח חוזר ונשנה בין אינטימיות וחירות, הכלה והדרה, שילוב והפרדה, שחיתות והזדמנות. הסתירה הזו העלתה בכוח את הצורך לפתח קוד ציבורי מגשר, ובנוסף העלתה גם חשדות עמוקים, שהקשו על עיצוב החוקים הבסיסיים של קוד שכזה.

מי קובע את החוקים?

לא רק האתר, העיר, יוצר את הדחפים הסותרים המושכים לעבר שילוב והפרדה של המרחב הציבורי, אלא גם אותו התהליך עצמו, שנועד ליצור ולגרום לאימוצם של חוקים כלליים שנועדו לשלוט במפגשים של הקבוצות השונות. למרות שעבודתי הקודמת על ארצות הברית וישראל העוסקת בתהליך שבעזרתו חוקים כאלה יכולים להיווצר, צריכה להיקרא בקפידה כאשר בוחנים את הנושא באופן רחב יותר, היא סיפקה לי נקודת פתיחה.⁴³

הצלחתם של חוקים המאפשרים אינטראקציה בין זרים בעיר, אינה תלויה רק בתהליך הלמידה החברתית. קבוצות מגוונות, אשר יוצרות קשר ביניהן כל העת, אינן רק מאמצות דרכים להתנהגות שבעזרתן הן מסכימות בשמחה להיפגש זו עם זו באמצע הדרך. אין תהליך אוטומטי שבעזרתו אנשים לומדים לצמצם את החיכוך באמצעות מפגשים חוזרים ונשנים עם זרים, בייחוד עם אלה הבאים מתרבויות שונות באופן קיצוני.

בדרך כלל, הקוד של המרחב הציבורי מתחיל עם קבוצה אחת, לעתים קרובות מיעוט נבדל מכלל האוכלוסייה, אשר בעידן של מה שמכונה מדינות הלאום, טוען טענה כפולה. ראשית, הוא מציג דוקטרינה לאומית, אשר באופן תיאורטי לפחות, מכילה ומאמצת אליה אוכלוסייה רחבה יותר מאותו מיעוט מצומצם לבדו (למרות שבמקרים רבים לא את כל האוכלוסייה הנמצאת בטריטוריה הלאומית המדומינת). שנית, הוא טוען באופן גלוי ובאופן מרומז, שהוא כלל אינו מיעוט או לפחות אינו מיעוט בדרך שבה שאר המיעוטים הנם כאלה. במקום זאת, הוא מציג את עצמו כייצוג הפיזי והרוחני של האומה כולה. אך בו בזמן שהוא טוען את הטענה הנועזת הזו, הוא מבסס חומות שנועדו לשלול מאחרים את ההשתתפות המלאה במוסדות המפתח של המרחב הציבורי, גם בחברות ליברליות.⁴⁴ בקצרה, הוא מציג מערך מכיל של רעיונות לאומיים, בשעה שהוא מרכז לעצמו את ההטבות שהמוסדות הלאומיים – הפוליטיים והחברתיים – מספקים. הוא גם יוצר מוסדות מיוחדים, דוגמת מועדונים חברתיים, בתי ספר נפרדים, ומוסדות דתיים, שבהם הוא מפתח חוקים שנועדו לתוך הקבוצה פנימה, באמצעות המפגשים החוזרים והנשנים של חברה.

רק לחצים חיצוניים מאלצים את המיעוט הזה, בחוסר רצון, לאפשר לאחרים – באופן סלקטיבי בלבד – לפרוץ את חומות ההדרה ולהשתתף בהטבות. במקרה של ארצות הברית, הלחצים הללו נבעו מהקפיטליזם הדינמי בתקופה שלאחר מלחמת האזרחים, אשר יצרה את הדרישה לאיש מוסדות מפתח פרטיים וציבוריים, שאותם המיעוט לא היה יכול לאייש בעצמו. בישראל, לחצים מעין אלו נבעו מהצורך לגייס אחרים למגנוני הביטחון. בכל מקרה, הקליטה של אחרים אל תוך הקבוצה הדומיננטית נעשית על תנאי. התנאי הוא שהמצטרפים החדשים יקבלו את החוקים הצרים שאותם יצר המיעוט הדומיננטי, כקוד הציבורי הכללי של החברה. המיעוט משתמש אז במוסדות המפתח על מנת להדגיש שמעריך החוקים הספציפי שלו, הוא למעשה, הקוד הכללי של המרחב הציבורי.

בארצות הברית, לדוגמה, קסם, נימוסים, כללי התנהגות, התנהגות ראווה, מקצוענות, מוסכמות, הלימות, הגינות, היגיינה, צניעות, טעם טוב, אדיבות, נועם הליכות, אצילות ומכובדות – חוקיו של המרחב הציבורי – הפכו בהדרגה להיות מוגדרים על ידי סטנדרט יחיד במרחב ציבורי מעורב. ובאופן מדהים, תוכן של כל אחת מהמילים הללו – כלומר, מה שהפרט צריך לעשות על מנת להיחשב כבעל "טעם טוב" – התקבע כטבעי. במילים אחרות, אנשים אינם מקשרים את המשמעות הפרטיקולרית של ביטוי כמו "טעם טוב", לקבוצה הצרה של גברים ממוצא אנגלי, ברובם קונגרסישנליסטים ואפיסקופלים, שנתנו את הגדרה הזו אך התייחסו אליה כמשהו כללי,

כדרך "המתורבתת" לשפוט דברים. הסלידה מפרקטיקות מסוימות, דוגמת יריקה ברחוב, השתנה או קינוח האף בפומבי, הפכה עבור רבים למדד המכובדות, ההיגיינה הראויה והצניעות, במקום שתחשב כנורמות המיוחדות של המיעוט החזק והאמיד הזה.

נראה לי שהמיתוס הזה שהקבוצה הדומיננטית אינה כלל מיעוט או קבוצה ייחודית, חדר גם למחשבה האקדמית העוסקת באופן שבו החוקים נקבעים. ההתבוננות בקוד הציבורי הדומיננטי כתערובת של תרבויות קבוצתיות שונות, גרמה פעמים רבות להיסטוריונים לא לראות את הכוח הדיפרנציאלי של הקבוצות המאפשר להן לכפות את החוקים שלהן. "אנשים רבים", כתב היסטוריון אחד, "קיבלו את ההטרונגניות בעולמם כמרכיב אינטגרלי בחייהם. אף תרבות לא שלטה בפעולותיהם מחוץ לתחום המגורים שלהם... מהכאוס צמח הניסיון שבחיים לצד אלמנטים מגוונים של תרבויות חדשות ושונות".⁴⁵

כמה מהקשיים המביאים לפספוס הדומיננטיות של קבוצה מסוימת בהשתתף החוקים הציבוריים עולים גם במדע החברה העכשווי. מספר של גישות מוסדיות לכאורה, מניחות שהחוקים מתפתחים "באמצעות הצבר התקדימים ההיסטוריים". הטעון הזה מתייחס אל "מגוון רחב של מוסדות חברתיים וכלכליים – שפה, קודים ללבוש, צורות של כסף ואשראי, תבניות חיזור ונישואים, סטנדרטים חשבונאיים ותקנות הנסיעה בדרכים. במרבית המקרים, אף אחד לא גרם להם להיות: הם כאלה בשל צבירת התקדימים; הם נבעו מניסיון ומתאונות היסטוריות".⁴⁶

אך "התאונות ההיסטוריות" מוערכות יתר על המידה. הסכנה שבהסתמכות על תאונה או מקרה, לצד ההנחה האבולוציונית של שינויים, טמונה בכך שהיא יכולה למוגז פרטים אל תוך הכלל ההומוגני. היכולת הדיפרנציאלית של כמה אנשים או קבוצות לכפות את העדפותיהם על האחרים נאבדת במודל השוק הזה, שבו הפעילות המצטברת של "השחקנים" השווים הללו, מסבירה את קווי המתאר של המוסד. ההקצאה השונה של הכבוד ויחסי הכבוד, איננה מקרית.

אני מאמין שהחוקים צריכים לבחור לעצמם מסלול אחר. בעוד שהניסיון, הלמידה והשאיפה לאינטראקציות ללא חיכוך, משחקות תפקיד ביצירתם של החוקים היומיומיים המגדירים את המרחב הציבורי, התחביר הפרטיקולרי המתפתח מחזק את עמדתם של כמה על פניו של האחרים. כך נוצר סדר ציבורי ואמצעים לשליטה חברתית, שנועדו לשמור על הסדר המבדיל בין האנשים במהלך חייהם. היכולת של כמה קבוצות לכפות את החוקים שלהן על האחרים – אותה תנאיות שהזכרתי קודם לכן – או היכולת לשכנע את האחרים לקבל על עצמם בהתנדבות את החוקים הללו, טמונה בליבת היצירה של המרחב הציבורי. הכבוד והמעמד המוגבר שהקבוצות הללו מפיקות מהחוקים המאומצים הללו, הם הכל מלבד תאונה.

גישות חברתיות אחרות, מהמרקסיזם ועד הריאליזם, מכירות בכך שלקבוצות חשובות ישנן העדפות והן יכולות לכפות אותן על האחרים. אך, לעתים קרובות מדי, התיאוריות הללו מתייחסות אל הדומיננטיות הזו כאל רחוב חד-סטרי: החזקים כופים את דרכם על ההמונים האומללים. ברצוני להעלות טיעון אחד אחרון על האופן שבו המרחב הציבורי נוצר: קבוצות אחרות המקבלות את התנאים של הקבוצה הדומיננטית, לצורך האינטראקציות במרחב הציבורי תוך כדי השימוש בחוקיה של הקבוצה הדומיננטית (שהפכו לטבעיים כחוקים כלליים), מערערות למעשה על התנאים הללו ומשנות את החוקים ברגע שבו הבקיעו את החומות.

אני טוען שהאכיפה והקבלה של החוקים במרחב הציבורי, מייצרות תהליך מתמשך (אשר בלשון מדעי החברה הוא: "מובנה הדדית" או "רקורסיבי"). גבולות החלוקה בין הקבוצות משתנים כל

העת – הם נעים, מתפוררים, גדלים, ונעלמים – במהלכו של התהליך הזה. הגישה הזו מסייעת להסביר מדוע החוקים הללו אינם פשוט חקוקים בסלע: הם מאותגרים והם משתנים או מתים. האינטראקציה של החוקים עם קבוצות רחבות הנמצאות מחוץ לקבוצה החזקה המשחקת תפקיד מרכזי ביצירתם של החוקים מלכתחילה, מובילה לשינוי ולבנייה מחדש של התחביר של המרחב הציבורי. אין מערך חוקים פשוט המבסס את המרחב הציבורי, הניתן מלמעלה להמונים; למעשה, החוקים שהקבוצה הדומיננטית מנסה לכפות, כאשר היא פותחת את שעריה באופן סלקטיבי, מכופפים, נשברים ומשתנים ברגע שהאחרים מאמצים אותם או מגיבים אליהם.

הדינמיות באינטראקציה שבין החוקים היומיומיים ובין האנשים שאמורים לציית להם, היא מעניינת. הדינמיות הזו מובילה לשינויים גם בחוקים וגם באנשים הללו, כולל הבנתם את עצמם (ואת האחרים שאותם הם מחשיבים כדומים להם – כלומר, כחלק מהאומה), בדרכים שבהן הם מציגים את עצמם, ובאופן שבו הם פועלים עם אחרים. הדינמיות הזו יכולה להיות ממושכת, כשהליך גובר של שינוי; אך מעניין יותר מכל לבחון אותה כאשר החוקים המכריעים באשר לאופן הצגת העצמי, ואופן האינטראקציה עם האחרים, משתנים כל העת, ומשתנים באופן חד. שינוי שכזה הופך את המרחב הציבורי לחלל דינמי, עם משתתפים, חוקים ורמות שילוב והדרה המשתנים כל העת.

מסקנה

התפתחותו של המרחב הציבורי קשורה לתהליך העיור שיצר חברות של זרים. לא ניתן לחשוב על המרחב הציבורי, ללא מגזר עירוני משגשג. המרחב הציבורי נובע מהצורך לעצב חוקים מעשיים לאינטראקציה עם אנשים חדשים הבאים אל העיר. כאשר הלחצים על הקבוצות האמידות והחזקות ביותר בעיר, הובילו אותן להנמיך את חסמי ההשתתפות במוסדות הפרטיים והציבוריים שבהם הן שלטו, החוקים הקהילתיים שלהן, שהתפתחו בתוך המוסדות הללו, הפכו להיות החוקים הכלליים של החברה.

הערים המתפתחות, אינן מספקות ערובה לפיתוח מוצלח של הקוד הציבורי והמרחב הציבורי החיוני. למעשה, גם במקומות שבהם מה שנחשב להיות התנהגות מתורבתת במרחב הציבורי נבע מהקודים הקהילתיים, היא נותרה מצרך עדין מאוד. מסרייבו במלחמת בוסניה ועד לנוי אורלינס במהלך סופת ההוריקן קתרינה, ערים שנראו מתורבתות, הפכו בהרף עין למקומות של הרג וביזה. ראו את התיאור של ניו אורלינס לאחר סופת ההוריקן:

מה שמדהים הוא שברחוב במרכז עיר אמריקאית גדולה, גופה יכולה להירקב במשך ימים, כמו נבלה, וזה מתקבל על הדעת. ברוכים הבאים לנוי אורלינס לאחר האפוקליפסה, אפוייה למחצה ומוצפת למחצה: קטלנית, מפחידה ושקטה באופן לא טבעי. תושבים חבולים מופיעים ואומרים דברים מוזרים, ומיד חוזרים לריקבון. מכוניות נוסעות בכיוון ההפוך בכביש המהיר, ולאיש לא אכפת. שריפות, כלבים משוטטים מחפשים מזון, ושלט ישן מהימים הטובים שהוחלף בשלט בכתב יד, המזהיר שבזוזים יירו למוות. הבלתי יאומן הפך לכה שגרתי כאן, עד שהוא נוטה להרגיע אותך ולקבלו.⁴⁷

הבדלים אתניים וגזעיים, שנפרצו באמצעות יצירתו של המרחב הציבורי, בעזרת מערך רחב של חוקים ציבוריים המווסתים את האינטראקציות בין הפרטים והקבוצות, יכולים לפתע להפריד אנשים בדרכים המסוכנות ביותר. אין נוסחה קיימת היכולה להבטיח ארגון על פני חוסר ארגון, שילוב על פני הפרדה. האיום אורב בכל הערים שבהן הפרטים והקבוצות אשר נראו כמוכרים ובטוחים, הופכים פתאום למאיימים ולעתים גם לפחות מאנושיים.

האיום המתמיד הזה אינו ממעיט בערכו של הפרויקט הגדול של הערים בימי הביניים ושל הערים המודרניות: להפוך את הזר למוכר באמצעות יצירתו של מרחב ציבורי. היה זה בערים הללו שרעיון החירות התפתח, ונתן לאנשים את ההזדמנות להסיר מעליהם את ההגבלות והחוקים הישנים, לטובת חוקים עירוניים וחדשים. היה זה בערים הללו שהחוקים האוניברסליים, באמצעות החוק המקובל והקוד הבלתי כתוב השולט באינטראקציות במרחב הציבורי, צמחו. כאן האנשים הללו הצמידו ערך לאופן שבו האינטראקציות הללו נשלטות, לחוקים ולכללים הלא פורמליים, אשר אפשר להם לפתח את דעה משותפת ורוח ציבורית. נוכח ההיסטוריה של הרבעים הנפרדים, של המעבר המהיר מהכפר אל העיר, ושל ההגירה של קבוצות מגוונות ולעתים גם יריבות, הערים שירתו כאתרים לניסוי חברתי גדול ביצירתו של המרחב הציבורי הזה. באופן מוחשי, הניסיון הזה כלל את שילוב הדרכים הנפרדות להתנהגות, של הקבוצות המגוונות שלהן היו מערכים דומיננטיים של חוקים, אשר אפשר ועודד את השיח וההתנהגות הציבורית. הוא שאפשר את יצירתן של חברות בהן אלה שדיברו בשמן, לא היו רק קבוצות קטנות הנחושות לשפר רק את עצמן.

באותו הזמן שבו ההתפתחות של מערך החוקים הכולל הזה יוצרת אינטרס פרטי ומוסדי בשמירה על המרחב הציבורי, היא גם מספקת את הבסיס לשינוי המתמיד. האקסיומה שחוקים אוניברסליים – למעשה, כל החוקים – מעניקים זכויות יתר לאחדים ופוגעים באחרים, מתכוונת לכך שאלה שנמצאים בתחתיתו של הסולם החברתי ירגישו פגועים מהחוקים, וינסו לשנות או לערער כמה מהחוקים הללו או את הקוד כולו. גם אם נראה שהן מקבלות את החוקים להתנהגות ציבורית ללא תנאי, הקבוצות הללו תבאנה את הרקע והאינטרסים שלהם למרחב הציבורי, תהיה להם אינטראקציה עם החוקים הללו אשר תוביל לשינוי החוקים ולשינוי טבעו של המרחב הציבורי כולו.

* המחבר מבקש להודות לסרן בלגה וגיושוע דין על עזרתם בהכנת מאמר זה. אנשים רבים סייעו לי ברעיונות המובאים כאן, ברצוני להודות לחברים בתוכנית חוק, חברה ומשפט באוניברסיטת וושינגטון, על עצותיהם המועילות. ברצוני להודות גם לקרן רוברט פי פיליפ על תמיכתה במחקר.

ביבליוגרפיה

Anderson, Elijah. 1999. *Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*. New York: W. W. Norton.

Barth, Gunther. 1980. *City People: The Rise of Modern City Culture in Nineteenth-Century America*. New York: Oxford University Press.

- Cohen, Erik. 1997. Strangeness and Strangers: A Conceptual Analysis. Paper read at Conference on Travelling Culture in Asia, at The University of Hong Kong, Hong Kong.
- Eley, Geoff. 1992. Nations, Publics, and Political Cultures: Placing Habermas in the Nineteenth Century. In *Habermas and the Public Sphere*, edited by C. Calhoun. Cambridge, MA: MIT Press.
- Elias, Norbert. 1994. *The Civilizing Process: the History of Manners and State Formation and Civilization*. Translated by E. Jephcott. Cambridge, MA: Blackwell.
- Fischer, Claude S. 1999. Uncommon Values, Diversity, and Conflict in City Life. In *Diversity and Its Discontents: Cultural Conflict and Common Ground in Contemporary American Society*, edited by N. J. Smelser and J. C. Alexander. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Fraser, Nancy. 1989. *Unruly Practices: Power, Discourse, and Gender in Contemporary Social Theory*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Fraser, Nancy. 1993. Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. In *The Phantom Public Sphere*, edited by B. Robbins. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Frisby, David, and Mike Featherstone, eds. 1997. *Simmel on Culture: Selected Writings*. Edited by M. Featherstone, *Theory, Culture & Society*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Habermas, Jurgen. 1991. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kapuscinski, Ryszard. 2001. City of Nomads. *The New Yorker*, March 26, 40-46.
- Kasson, John F. 1990. *Rudeness and Civility: Manners in Nineteenth-Century Urban America*. New York: Hill and Wang.
- Kelly, Kristin A. 2003. *Domestic Violence and the Politics of Privacy*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Kemp, Adriana. 2004. "Dangerous Populations:" State Territoriality and the Constitution of National Minorities. In *Boundaries and Belonging: States and Societies in the Struggle to Shape Identities and Local Practices*, edited by J. S. Migdal. New York: Cambridge University Press.
- Kiel, Ann Cohen. 1993. *Continuity and Change: Aspects of Contemporary Norway*. Norway: Scandinavian University Press.

- Landes, Joan. 1988. *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Lofland, Lyn H. 1973. *A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space*. New York: Basic Books.
- Lofland, Lyn H. 1998. *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. Edited by D. R. Maines, *Communication and Social Order*. New York: Aldine de Gruyter.
- Marx, Anthony W. 2003. *Faith in nation: exclusionary origins of nationalism*. New York: Oxford University Press.
- Merry, Sally Engle. 1981. *Urban Danger: Life in a Neighborhood of Strangers*. Philadelphia: Temple University Press.
- Migdal, Joel S. 2004. Statebuilding and the Non-Nation-State. *Journal of International Affairs* 58.
- Perin, Constance. 1988. *Belonging in America: Reading Between the Lines*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Schnapper, Dominique. 1998. *Community of Citizens: On the Modern Idea of Nationality*. Translated by S. Rosée. New Brunswick: Transaction.
- Steinberger, Peter J. 1999. Public and Private. *Political Studies* 47.
- Taylor, Charles. 2004. *Modern Social Imaginaries*. Durham, NC: Duke University Press.
- Tilly, Charles. 1998. *Durable Inequality*. Berkeley: University of California Press.
- Vance, Jr. James E. 1990. *Continuing City: Urban Morphology in western Civilization*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Weber, Max. 1958. *The City*. New York: The Free Press.
- Wexler, Laura. 1999. Techniques of the Imaginary Nation: Engendering Family Photography. In *Race and the Production of Modern American Nationalism*, edited by R. J. Scott-Childress. New York: Garland.
- Young, H. Peyton. 1998. *Individual Strategy and Social Structure: An Evolutionary Theory of Institutions*. New Jersey: Princeton University Press.
- Young, Iris Marion. 2000. *Inclusion and Democracy*. Edited by W. Kymlicka, D. Miller and A. Ryan, *Oxford Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.

- Schnapper, Dominique. 1998. *Community of Citizens: On the Modern Idea of Nationality*. trans. S. Rosée. New Brunswick: Transaction. p. 1
- Habermas, Jurgen. 1991. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MA: MIT Press, p. 27
 על המקורות ההיסטוריים של החוקים או התהליכים הללו ראו: "המרחב הציבורי הבורגני עשוי להיחשב יותר מכל כמרחב של אנשים פרטיים החוברים לכדי ציבור; הם במהרה יטענו כי המרחב הציבורי מווסת מלמעלה את הרשויות הציבוריות עצמן, על מנת לחבור אליהם בדיון על החוקים הכלליים השולטים ביחסים השוררים במרחב המופרט, אך הציבורי, של חילופי הסחורות והעבודה החברתית" (הדגשות מחבר המאמר).
- Fraser, Nancy. 1989. *Unruly Practices: Power, Discourse, and Gender in Contemporary Social Theory*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. p. 115
- Fraser, Nancy. 1993. Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. In *The Phantom Public Sphere*, edited by B. Robbins. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, pp. 5-8
- Ibid, p. 7
- Ibid, p. 28n
- Habermas, Jurgen. 1991. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MA: MIT Press, p. 141
- Young, Iris Marion. 2000. *Inclusion and Democracy*. Edited by W. Kymlicka, D. Miller and A. Ryan, Oxford Political Theory. Oxford: Oxford University Press, p. 65
- Eley, Geoff. 1992. Nations, Publics, and Political Cultures: Placing Habermas in the Nineteenth Century. In *Habermas and the Public Sphere*, edited by C. Calhoun. Cambridge, MA: MIT Press;
- Fraser, Nancy. 1993. Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. In *The Phantom Public Sphere*, edited by B. Robbins. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press;
- Landes, Joan. 1988. *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*. Ithaca, NY: Cornell University Press
- Taylor, Charles. 2004. *Modern Social Imaginaries*. Durham, NC: Duke University Press, p. 83
- קלי טוענת כי העמימות שאותה מפגינות החברות הליברליות כלפי אלימות במשפחה, נובעת בדיוק מן הרעיון שמשמר את המשפחה כתחום לא ציבורי, כלומר, פרטי: Kelly, Kristin A. 2003. *Domestic Violence and the Politics of Privacy*. Ithaca, NY: Cornell University Press
- Merry, Sally Engle. 1981. *Urban Danger: Life in a Neighborhood of Strangers*. Philadelphia: Temple University Press, p. 125
- על מושג הסכנה בערים האמריקאיות, ראו: שם.
- Anderson, Elijah. 1999. *Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*. New York: W. W. Norton, p. 24
- Kapuscinski, Ryszard. 2001. City of Nomads. *The New Yorker*, March 26, 40-46.R, p. 40
- Kiel, Ann Cohen. 1993. *Continuity and Change: Aspects of Contemporary Norway*. Norway: Scandinavian University Press, p. 55
- Tilly, Charles. 1998. *Durable Inequality*. Berkeley: University of California Press
- התסריט. התנהגות החליפין הזו תלויה בכתיבת התסריט, בעוד שהתנהגות מאולתרת תלויה "בידע מקומי". "תסריטים מספקים מודלים להשתתפות במעמדות וביחסים חברתיים מסוימים, בעוד שהידע המקומי מספק את האמצעים להענקת תוכן משתנה ליחסים החברתיים הללו (עמ' 53-62). בחברת זרים, ניהול המפגשים דורש תסריטים יעילים.
- Wexler, Laura. 1999. Techniques of the Imaginary Nation: Engendering Family Photography. In *Race and the Production of Modern American Nationalism*, edited by R. J. Scott-Childress. New York: Garland, p. 359
- Elias, Norbert. 1994. *The Civilizing Process: the History of Manners and State Formation and Civilization*. tran by E. Jephcott. Cambridge, MA: Blackwell
- בתוך: "Sociology of the Senses", מצוטט מתוך המסה שלו. Frisby, David, and Mike Featherstone, eds. 1997. *Simmel on Culture: Selected Writings*. Edited by M. Featherstone, Theory, Culture & Society. Thousand Oaks, CA: Sage Publications., p. 109-110
- Fischer, Claude S. 1999. Uncommon Values, Diversity, and Conflict in City Life. In *Diversity and Its Discontents: Cultural Conflict and Common Ground in Contemporary American Society*, edited by N. J. Smelser and J. C. Alexander. Princeton, NJ: Princeton University Press, p. 222
- Lofland, Lyn H. 1998. Steinberger, Peter J. 1999. Public and Private. *Political Studies* 47
- The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory. Edited by D. R. Maines, Communication and Social Order. New York: Aldine de Gruyter, p. 10
- הציבורי ובין התחום הפרטי (המשפחה) והקהילתי (החברים) (עמ' 10). היא כותבת, "ערים הן הבתים לשלוש

הטריטוריות החברתיות הללו או 'התחומים', הטומנים בחובם מערכות יחסים שונות שבין האדם לחברו...; תחומים אלה הם ניידים ונוזלים..." (עמ' 15).

Steinberger, Peter J. 1999. Public and Private. *Political Studies* 47, p. 294²³
Anderson, Elijah. 1999. *Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*.²⁴
New York: W. W. Norton, p. 17

Ibid. pp. 17-18²⁵
Lofland, Lyn H. 1998. *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*.²⁶
Edited by D. R. Maines, Communication and Social Order. New York: Aldine de Gruyter, p. 28
Perin, Constance. 1988. *Belonging in America: Reading Between the Lines*. Madison: The University²⁷
of Wisconsin Press, p. 17

Lofland, Lyn H. 1973. *A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space*. New York:²⁸
Basic Books, p. x

²⁹ כהן כותב שהזרות "אורבת באופן פוטנציאלי בכל מקום, מתחת לשטח של הלא מוכר... ככל שאנחנו מתרחקים יותר מהסביבה היומיומית שלנו, כך אני נוטים לחוות תחושת זרות".
Cohen, Erik. 1997. Strangeness and Strangers: A Conceptual Analysis. Paper read at Conference on Travelling Culture in Asia, at The University of Hong Kong: Hong Kong, p. 4. יחד עם זאת, שימושו של כהן במושג זרים מתייחס לאלו הנמצאים מחוץ לקהילה, דוגמת נוכרים, מהגרים או תושבים ארעיים, בעוד שאני משתמש במושג על מנת להתייחס בפשטות לאלה שאיננו מכירים באמצעות האינטראקציות האישיות הקודמות שלנו. זהו האופן ("אנשים שאינם מוכרים זה לזה") שבו משתמשת לופלנד במושג לפחות בשני ספרים: *A World of Strangers* ובספר: Lofland, Lyn H. 1998. *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. Edited by D. R. Maines, Communication and Social Order. New York: Aldine de Gruyter – החברתית והפסיכולוגית המיוחדת המופקת באמצעות האינטראקציה של אנשים שאינם מכירים זה את זה – "הצורה המיוחדת הזו של מרחב או טריטוריה ציבורית" – כ"תחום הציבורי". אני מכנה אותו פשוט המרחב הציבורי. היא מציינת (עמ' 8) שמה שהופך אותו למרחב ציבורי היא הנגישות הכללית שלו (בניגוד למרחב הפרטי). עבודה, התחום הציבורי הם אותם האזורים שבהם זרים נפגשים.

Ibid, pp. 143-4³⁰

Ibid, p. 153³¹

Kasson, John F. 1990. *Rudeness and Civility: Manners in Nineteenth-Century Urban America*. New³²
York: Hill and Wang, p. 3

Kemp, Adriana. 2004. "Dangerous Populations": State Territoriality and the Constitution of National³³
Minorities. In *Boundaries and Belonging: States and Societies in the Struggle to Shape Identities and Local Practices*, edited by J. S. Migdal. New York: Cambridge University Press

Lofland, Lyn H. 1998. *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*.³⁴
Edited by D. R. Maines, Communication and Social Order. New York: Aldine de Gruyter, p. 40

Merry, Sally Engle. 1981. *Urban Danger: Life in a Neighborhood of Strangers*. Philadelphia:³⁵

Lofland, Lyn H. 1973. *A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space*. New York: Basic Books, ch. 4
ראו גם: Temple University Press, p. 160

מכתב לג'יימס מדיסון 20/12/1787.³⁶

בראשית י"א, 6.³⁷

דברים ו', 10.³⁸

Weber, Max. 1958. *The City*. New York: The Free Press, p. 94³⁹

Vance, Jr. James E. 1990. *Continuing City: Urban Morphology in Western Civilization*. Baltimore:⁴⁰
The Johns Hopkins University Press, p. 123

Ibid, p. 37⁴¹

Ibid, p. 38⁴²

Migdal, Joel S. 2004. Statebuilding and the Non-Nation-State. *Journal of International Affairs* 58⁴³

Marx, Anthony W. 2003. *Faith in nation: exclusionary origins of nationalism*. New York: Oxford⁴⁴
University Press

Barth, Gunther. 1980. *City People: The Rise of Modern City Culture in Nineteenth-Century America*.⁴⁵
New York: Oxford University Press, p. 23

Young, H. Peyton. 1998. *Individual Strategy and Social Structure: An Evolutionary Theory of⁴⁶*
Institutions. New Jersey: Princeton University Press, pp. 3-4

Barry, Dan. "Macabre Reminder: The Corpse on Union Street", *The New York Times*, Sept. 8, 2005, ⁴⁷
p. 1